

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékezete Kunszentmártonban

Az 1998. év tavaszán másfél évszázada volt annak, hogy a magyar nép vértelen forradalom keretében vívta ki szabadságát, rázta le az osztrák önkény igáját. A „népek tavaszá”-nak áramlata hazánkat sem kerülte el, s 1848. március 15-én olyan lánglelkű magyar hazafiak vetkék kezükbe az események irányítását Pesten, mint Petőfi, Vasvári és a „márciusi ifjak”. Kossuth Lajos a pozsonyi országgyűlés határozatait felterjesztő küldöttség tagjaként Bécsbe utazott, hogy a magyar forradalom vívmányai királyi megerősítéssel formát ölthessenek.

Hónapok kérdése volt csupán, hogy a császári udvar fegyveres támadást intézzen a „rebelis” magyar nép ellen. Kossuth kitűnő szervezőképességének köszönhetően megalakult a nemzeti hadsereg, amely azért fogott fegyvert, hogy megvédje a kivívott szabadság törvényekben deklarált eredményeit és az ország függetlenségét. A túlerő 1849 nyarán győzött ugyan, de a forradalom és szabadságharc eszméi kitéphetetlenül gyökeret vertek a magyar nép lelkében.

A forradalom visszhangja Kunszentmártonban

A pesti forradalom után már tíz nappal Nagykun Nemzeti Gyűlést hívtak össze a Kerületek Kisújszálláson. Kunszentmárton a főbíró, a főjegyző, valamint Tóth Lajos és Busay Károly ügyvéd képviselte. A kiküldöttek április 1-én számoltak be a kisújszállási közpolgári gyűlés határozatairól, melyen többek között a következőket határozták: nagy lelkesedéssel elfogadták a Pesten ismertetett 12 pontot, az addigi két országgyűlési követet visszahívták. Teljes egyetértésre jutottak az őrsereg felállítása ügyében. Kossuth Lajos részére megtiszteltetésül aranytoll készítését határozták el. Eldöntetett, hogy a népgyűlési végzésekről a kerületi községek rendszeresen és folyamatosan tájékoztatják. Kunszentmárton tanácsa a 11 pontban felsorolt határozatokat elfogadta, a kiküldötteknek köszönetet mondott, s őket bírta meg a jászberényi kerületi közgyűlésen való részvétellel is.

Az 1848. április 4-én tartott jászberényi közgyűlés kiküldöttei április 9-én számoltak be a kunszentmártoni városháza udvarán összegyűlt több mint ezer lakosból álló népgyűlésen. A beszámolóból kitűnik, hogy a kiskunok is híven pártolták a Kisújszálláson hozott határozatokat. Mindhárom kerület követelte Szluha Imre főkapitány elmozdítását. Helyettes nagykun kapitánynak Várady Istvánt választották. Határozat született arról, hogy az őrsereg alakítására minden községben választmányi tagok nevezendők, akik az új rendszer támogatói. Ezek tartoznak a törvényeket és új reformokat megmagyarázni, a rendre és békére felügyelni, erről a nádori alkapitányt tudósítani, aki viszont a miniszterelnököt tájékoztatja. A nádor Pozsonyból észrevételeket tett a községek számadására. *Kunszentmárton és Jászalsószentgyörgy* dicséretet kapott, mert tartozásait tisztázták. Néhány község betervezte az őrsereg alakítására választott bizottsági tagok névsorát. Határozat született Kunszentmártonban: majd a *nép választ*. A közfegyvertárból a redemptio arányában kiosztott fegyverekből Kunszentmártonnak 17 kard, 10 kardkötő és 35 pisztoly jutott.

A gyűlés a küldötteknek köszönetet mondott a tudósításért. Az őrsereg összeírására és a törvények magyarázatára tíz polgárt választottak meg. „Az őrseregről szóló törvénycikkely felolvasatván, a megválasztottak még mai nap isteni szolgálat után a városháza előtt fel is esküdtek.”

Az 1848. év május hónapja a helyi választások jegyében telt el. Május 20-án szabad ég alatt, a városháza udvarán sereglött össze a választópolgárok gyűlése. A választmány megalakulása után a bírói és tanácsnoki helyekre 3–3 egyént jelöltek. „A választók a múlt tanácsai tagok közül senkit nem kívántak jelölni, a jelölést tehát a *polgárok tisztelete és bizalma szerint állapították meg.*”

Május 24-én ugyancsak a városháza udvarán került sor a tisztújító gyűlés megtartására, „mely unokáink előtt is emlékezetes lészen, miután a választó polgárok és az őrsereg tagjai nemzeti zászló és zenekíséret mellett egybeseregltek.”

„Tóth István tisztválasztási elnök megmagyarázván a teendőket, a kijelölő és szavazatszedő választmányi tagokat a város négy tizedei szerint elosztván, minden tizedhez a kijelöltek számához képest 3 ládácskát és szavazati számokkal jegyzett *golótskák*at – kellő őrködés mellett kiadván, felolvasta a kijelöltek névsorát” A főbírói állásra három jelölt közül *Tóth Lajost* választották meg. Főjegyző Busai Károly, első aljegyző Molnár Lajos, második aljegyző Palásty László lett. Tanácsnoknak tizennégy személyt választottak. „Az új tanácsi karünnepélyesen felesküdtetett és hivatalába beiktattatott”

„Vészes felhők tornyosulnak”

Szentkirályi Móric jászkun főkapitány május 22-én kelt körlevelében lelkesedésre szólítja és buzdítja mindazokat, kik erőt és bátorságot éreznek ereikben a fegyverfogásra. Egyúttal utasítja a város főbírját, hogy a kereskedők raktárán lévő puskaport és önt foglalja le, és a főkapitány tudta nélkül senkinek eladni ne merjenek, „golyóra és puskaorra van – úgymond – szükségünk”.

1848. június 19-én rendkívüli gyűlést hívtak össze. Az elnöklő Kálmán Sándor kerületi alkapitány felolvasta Szemere Bertalan belügyminiszter levelét, mely szerint „édes hazánkat a szerb rabló csoport ellenséges indulattal és veszéllyel fenyegetvén, a vész elhárítására és hazánk megmentésére minden megyében aránylagos őrsereg kiállítása és a szegedi táborba leendő szállítása határozatván, a Jászkun Kerületekre 2500 főnyi őrsereg esvén, *ebből Kunszentmártonra 105 tagból álló őrsereg*. Kerületileg elhatározatván, egyszersmind az is kimondatik, hogy ezen összegnek egy negyed, vagy ötödrésze lovas őrsereg legyen. Határozat: Miután hazánknak veszélyben forgása több rendbeli hivatalos tudósításokból, de tapasztalatból is köz tudomásunkra volna, legszentebb kötelességüknek ismerik e város előljárói minden szükséges intézkedéseket oda irányozni, hogy a felhívott ministeri parancsnak és a Kerület végzésének – az őrsereg legcélzerűbb és legnagyobb alakítása által, mely már eddig *mintegy 825 tagra szaporodott* és lehetőleg gyakoroltatott – elégtéesség.”

Miközben lázasan folyt az őrsereg szervezése, a szükséges felszerelések előteremtése érdekében Busai Károly főjegyző, Makrányi Károly római katolikus segédlelkész, Medgyesy József és még néhány tanácsnok gyűjtést indított a *haza oltárára*. Jelentésükből vált ismertté, hogy a kunszentmártoni honleányok 185 ezüst forintot, továbbá 9 lat ezüst ékszert, 1 aranygyűrűt és jelentős értékű kölcsönt gyűjtöttek az ország védelmének céljaira.

Július 6-án vegyes polgári gyűlést hívtak össze. Ismertették Mészáros Lázár hadügyminiszternek a Kerületekhez intézett levelét, valamint a nádori alkapitány ehhez kapcsolódó leiratát a nemzetőrség mielőbbi kiállításáról. A tárggyal kapcsolatban a következő határozatot fogadták el: „*a birtokosabb lakosok* a kívántató 105 egyénből álló őrsereget állítsák ki, figyelembe vévén azt is, hogy ha valaki alapos okot adhat ön személybeni meg nem jelenetésre, maga helyett az őrseregből jó és alkalmas egyént helyettesíthet. Mely ekkénti intézkedés szerint Július hónap 15-ére a kívánt mennyiségben városunkbéli *Nemzetőrségnek* Kis-Kun-Halas alatti megjelenése is nyilvánossá tétetvén, a szükséges szállító szekerek, fegyver, ruházat, 5 napi díj-fizetés, sátorok, bográtsok, szóval a táborozáshoz kívántató és tőlünk kitelhető minden nemű eszközök megszerzése a városi Előljáróságra bizatván, a két hónapi táborozásra városunk nemzetőrei előkészítettek, akképpen, hogy *80 gynlogosok részint puskával, részint kaszával, 25 lovasok pedig kard, pisztoly és szükséges löszerekkel, lovaik pedig szükséges készletekkel* ellátva folyó 13-ikán reggel Halas felé útnak indíttassanak.”

Ugyancsak a július 6-i gyűlésen hoztak határozatot a nemzetőrök családjának védelmére. „*A táborba ment 105 nemzetőrök* vagyonára és családjára való felvigyázás az Előljáróság kötelessége. A belbátorságra az itthon maradt nemzetőrök Tized szám szerint naponként 8-an, éjfélig 4, éjfél után is szinte 4-en fognak patrólózni, a tanyák közt pedig lovas örök 3 napra felváltólag lévén kirendelve, a pusztázó hadnagykokkal a külbátorság fenntartására kötelezettek.”

Általános felkelés

1848. szeptember 28-án rendkívüli népgyűlést hívtak össze *Kunszentmártonban*. Felolvassák Szentkirályi Móric főkapitány és kormánybiztos lelkesítő szövegét, melynek lényege: Hazánk veszélyben, Jellasics ellenséges serege vésszel fenyegetve fővárosunkhoz közeledik, ezért álta-

lános felkelésre buzdít. Egyúttal ismertetik a *legbuzgóbb magyar polgár: Kossuth Lajos* proklamációját. A következő határozati javaslatot fogadják el: „*A nép általános felkelésre hívatik fel. Közlelbbi intézkedések a nádori alkapitány eljövetelekor történnek. Addig is, mivel ezelőtt 20 nappal 21 önkéntes városi költségen kiállítatott, a most reánk eső 42 újonc már szinte kiállítva lévén, ha netalán ezen számot meghaladnák is, folyó hó 30-án Jászberénybe szállíttassanak. A Kerületek végzése szerint kiállítandó 21 db ló az egyes lakosoktól becsű áron szedendő be, azok ára birtok arányában a lakosok által térítendő meg. E 21 ló Jászberénybe lesz küldendő*”.

Az október 6-án tartott közpolgári és nemzetőri gyűlésen Varga Imre kerületi főjegyző, meghatalmazott felkelési biztos előterjesztette, hogy a jászkunokra ismét számít az ország, de kötelesség is fegyvert fogni, mert „lenni, vagy nem lenni”, ez a kérdés. Minél gyorsabban fegyvert fogjon minden magyar! A nemzetőrök közül a lovasok Lacházára siessenek főkapitányuk vezérlete alatt, a Jellasics táborából szétvert horvátok üldözésére. Határozat: „E lelkes felhívásra *lovas nemzetőreink* – megértve a nemzet és a szegény elárult magyar haza szózatát – minden vonakodás nélkül, a legnagyobb gyorsasággal és kitelhető legnagyobb számmal ajánlkoztak az e hó 9-ikén leendő indulásra.”

Varga Imre, nagykun kerületi kormánybiztos 1848. december 16-án tájékoztatta a város előljáróságát, hogy az ellenség észak felől, Galíciából közeledik. A Hick vezérlete alatt álló osztrák sereg Kassát elhagyta, és már Miskolc, vagy éppen Eger felé tart. A kormánybiztos ezért hivatalosan felszólította Kunszentmárton előljáróságát, hogy a lovas nemzetőrök haladéktalanul siessenek veszélyeztetett polgártársaik segítségére. Ismét példaértékű határozat született: „A legszentebb polgári kötelességet teljesíteni városunk nemzetőrei mindenkor készek voltak, mint már *Verbász alatt is 7 hetek folytában* tanúsították – jelenleg ismét új erővel *40 lovas és 30 gyalog nemzetőrök*, sőt ha a gyalogok inkább kívánnak lovas szolgálatot tenni –, ezek is szükséges fegyverekkel és 5 napi eleséggel felkészülve folyó hó 20-án reggel Eger felé útnak indulnak.”

Az események felgyorsulását, a váratlan fordulatokat jelzi az 1849. április 9-ére meghirdetett közpolgári gyűlés tárgysorozata. Tóth Lajos főbíró közölte, hogy Szentkirályi Mór volt főkapitányt az ellenséggel való cimboráskodás és egyetértés miatt a kormány elmozdította hivatalából, a neki tartozó engedelmesség alól a jászkun népet feloldozta; vele szövetkezni, vagy parancsait elfogadni *hazaárulás bűnterhe alatt* tilos. A magyar kormány szoros meghagyása és parancsa értelmében Illésy János kunkerületi kormánybiztos helyettes főkapitánnyá nevezi ki, s megbízza a főkapitányhoz tartozó ügyek foganatosításával.

A dicsőséges tavaszi hadjárat győzelmei nyomán ült össze az országgyűlés Debrecenben, ahol 1849 áprilisában kimondták a Habsburg-ház trónfosztását és Kossuth Lajost az ország kormányzójává választották. Április 28-án Jászberényben ülésezett a jászkun kerületek közgyűlése, ahol Illésy János teljhatalmú kormánybiztos elnöklete alatt felolvasták a *magyar függetlenség Chartáját*, s minden község utasítást kapott „ezen *nemzeti ünnepély* mielőbbi és minél kitüntetőbb fényvel leendő kihirdetésére.”

Június 9-én Busai főjegyző előterjesztésére az előljáróság elrendeli Kunszentmárton város köziratú pecsétjének megmagyarosítását.

Kossuth Lajos kunszentmártoni utazása

Amikor 1849 nyarán a Habsburg-ház a Szentszövetség megállapodásaira hivatkozva az orosz cári csapatok beavatkozását kérte a magyar „rebellió” leverésére, nyilvánvalóvá lett, hogy a szabadságharc kimenetele megpecsételődött. Kossuth Lajos kormányzó országos körútra indult, hogy újabb tartalék erők mozgósításával megerősítse a nemzeti hadsereget. Kiváló szónoki képességeit latba vetve, mindenütt meg tudta nyerni hallgatóságát a haza ügyének. Toborzó körútja során 1849 júliusában jutott el Kunszentmártonba, ahol a jelenlegi Mátyás király utcai általános iskola épületében egykor működő városi nagyvendéglő udvarán összegyűlt hatalmas tömeg fogadta a jeles vendéget. A szájhagyomány szerint így kezdte beszédét: „*Köszöntöm a csaták hevében megbarnult haragvó kunokat!*” Kossuth Lajos kíséretével egy éjszakát töltött a nagyvendéglőben, s másnap utazott tovább Kunszentmártonból.

A kerületi kapitányok Kiskunhalason tartott közgyűlésének végzéseit 1849. július 22-én ismertették Kunszentmártonban. A határozat szerint: „*Szabad lovas csapatba* 18–30 éves korig

összeiratkozván, Kunszentmárton 43 főnyi illetménye *sorshúzás* által állítandó ki, a 37 ló pedig redemptio arányában adókievetés útján szerzendő be 10 nap alatt. Kossuth kormányzó felhívása 2 zászlóalj gyalogsereg felállításáról szól, melyet szintén a 18–30 éves ifjakból szeretnék, s Kunszentmárton 41 főnyi illetménye 10 nap alatt lenne kiállítandó – a muszkának az országból leendő kivonulásáig.

A kunszentmártoni elöljáróság úgy vélekedett: „Jönne ki a főkapitány vagy helyettese e tárgy elintézésére, mert a közösség bár mint eddig, úgy ezután is híven kívánja kötelességét teljesíteni, az előtte teljesen ismeretlen és eddig nem próbált sorshúzást elfogadni nem hajlandó, – más valami módon kívánná a kiállítást illetőleg követni, akár birtokra, akár családra tekintve, és a költséget is kivetés útján viselni.”

A zászlóalj felállítására nem kerülhetett sor, mert 1849. augusztus 1-én a császári sereg jelent meg Kunszentmártonban. „Túl a Körösön táboroztak le, és beüzentek: úgy fogadják-e mint vendéget, vagy mint ellenséget? Úgy fogadták mint vendéget, nem lévén ellenálló erő. Akkor visszaüzentek, hogy nagymennyiségű kenyert, vágómarhát, bográcsot és tüzelőt vigyenek”

Az 1849. augusztus 11-én tartott tanácsülésen Tóth Lajos főbíró jelentette: „A császári sereg táborba szállott – és mintegy 10–12 ezerre menő sereg élelmezésére kenyér-készlet 40 000, zab 1550, bor akó 200 kívántatván, akként intézkedett, hogy ezen szükségletek egy részében már kiszolgáltatta lévén itt helyben, – más részben pedig ezen illetőségből Makóra szállítottatott 300 kenyér, 200 véka árpa, 30 akó bor, minthogy előlegessen egyes lakosok az árpát és bort nagyobb mennyiségben szolgáltatották ki, vagyis ekképpen városunkat a katonai zsarolástól és prédálástól megmentették, – az előlegzett élelmiszerek minden lakos által adó irányában lennének megtérítendőek, a kenyérszettek szinte minden lakosra kivetettvén, – a netalán még ezután kívántató részletek, szükség idejében, ezen kivetett irányban könnyebben beszedethetnének.”

„Ugyancsak főbíró úr jelenti, hogy a Császári Sereg parancsnoka: Gróf Schlick meghagyása folytán a magyar bankjegyek, továbbá minden nemű fegyverek beszedendőek, a fekete-sárga (osztrák) zászló kitűzendő!”

A magyar hadsereg augusztus 13-án Világosnál letette a fegyvert!

Élő emlékezet

A szabadságharc bukását követően Kunszentmártonban is elkezdődtek a megtorlások és a közigazgatási visszarendeződések. A forradalom és szabadságharc eseményeinek felidézése csak az 1867-ben végbement kiegyezés után jelenik meg újra a tanácsi jegyzőkönyvekben, illetve később a helyi sajtó hasábjain. Az 1867. október 26-i tanácsülésen Szabó Kálmán jegyző azt javasolta, hogy a temetőben honvédemlék, vagy kereszt állíttassék fel, hiszen a szolnoki csatában megsebesültek közül sokan a városi kórházban ápolottak, és az elhaltak az itteni temetőben pihennek *jeltelen sírban*. Határozat: „Könyörödományok gyűjtendőek, a műkedvelők pedig jótékony előadásra kéretnek fel.”

A kunszentmártoni nagyiskola épületében berendezett hadikórház falai között 49 szabadságharcos honvéd halt meg. Valamennyien a felső temető jeltelen sírjaiban nyugszanak.

A közvélemény 1867 és 1902 között többször is követelte, hogy Kunszentmártonban állítsanak Kossuth-szobrot, vagy szabadságharcos emlékművet. Ez azonban nem valósult meg soha, talán mert Kunszentmártont elkerülték a szabadságharc hadműveletei. Nem így a környező községekben, városokban: 1914-ben Tiszaföldváron, 1930-ban Szentesen avatták fel Kossuth egészalakos bronzszobrát. Szentes város 1930-ban emelt szobrot nagy szülőttének, Horváth Mihály történetíró püspöknek, aki a Szemere-kormány kultuszminisztere volt.

A forradalom és szabadságharc eszmeiségét – vagy legalábbis a hősi korszak emlékét – a kiegyezés után létrejött kunszentmártoni *Függetlenségi és 48-as Népkör* képviselte, őrizte és adta tovább a város közvéleményének. 1867. december 29-én a tanácsi jegyzőkönyvek már megnevezik az egykori 48-as honvédeket, annak kapcsán, hogy többen közülük *állásért folyomadtak*. A forradalom után éppen húsz évvel: 1868. március 14-én vetődött fel annak gondolata, hogy az elesett 48-as honvédekért az év meghatározott napján szentmisét mondjanak a kunszentmártoni templomban.

Kossuth Lajos születésének 100. évfordulója

A kunszentmártoni Függetlenségi és 48-as Népkör tevékenysége erősen fellendült, amikor az 1902. január 1-én tartott tisztújító közgyűlésen a költői lelkületű, fiatal és agilis *Fejérgyarmati Tóth Mátyást* választották a kör elnökévé. A Népkör kezdeményezésére Kossuth Lajos születésének 100. évfordulóján, 1902. szeptember 21-én színvonalas ünnepséget rendeztek Kunszentmártonban. Korán reggel *ágyúszó* jelezte a nagy eseményt, *lovás bandérium* trombitaszóval járta be az utcákat. A közönség 10 órákor ünnepi szentmisén vett részt. Ezt követte a templom oldalánál tartott díszközgyűlés. A közgyűlés határozatot fogadott el arról, hogy 1. Kossuth Lajos érdemei jegyzőkönyvben kerülnek megörökítésre. 2. A községi *vendégfogadó falán emléktáblát* helyeznek el a következő felirattal: „Itt volt Kossuth Lajos 1849. júl. 10-én.” 3. Kossuth Lajos arcképét a község háza tanácstermében helyezik el.

Este 6 órákor folytatódott az ünnepség a templom melletti téren, melyet ünnepi beszéd, szavalat, a dalárda előadása színesített. Aztán fáklyás menet indult végig az utcákon, általános kivilágítás volt (petróleumlámpákkal), „görög tüzek” gyúltak, végül bankettet rendeztek a Siposné-féle vendéglőben, ahol folytatódott az ünnepi pohárköszöntők.

A *Közérdek* című helyi újság 1902. szeptember 2-i száma nemzetiszínű keretben jelent meg. A vezércikk név szerint felemlíti az akkor még élő helybeli 48-as honvédeket. Ezután felsorolja a lap azt a 194 kunszentmártoni választót, akik mint Kossuth követői, a 48-as pártra adták szavazatukat.

A Kossuth-emléktábla avatása

A tervezett 48-as szobrok és emlékművek közül csupán a Kossuth-emléktábla valósult meg. Elhelyezése 1903 szeptemberében történt. Az ünnepség szeptember 20-án délután 2 órákor kezdődött. Zenekarok járták be az utcákat, melyek nyomán az érdeklődő közönség a község háza elé vonult. Itt sorakoztak fel az egyesületek is zászlóik alatt, s a menet 4 órákor indult az avatás színhelyére. A községi elöljáróság után haladt a Kun-kaszinó, az Iparoskör, a 48-as kör, a Munkás-kör és a Katholikus Kör. Mire a menet a községi nagyvendéglő (a jelenlegi Mátyás király utcai általános iskola) elé ért, a közönség már sűrű sorokban állta körül a lepellel borított, megkoszorúzott emléktáblát.

Az avatás a Himnusz eléneklésével kezdődött. Elhangzása után *Fejérgyarmati Tóth Mátyás* községi főbíró, a 48-as eszmék leglelkesebb helyi harcosa ünnepi beszédet mondott. Azután Bozóky János szavalt a nagy hatással Szabolcska Mihály: *Kossuth* című ódáját, majd a közönség elénekelte a Szózatot.

A községi vendégfogadó utcai falába illesztett vörös márványtáblán a következő belevéselt szöveg olvasható:

Az 1848/49-iki szabadságharcz idejében
szeretett hazánk érdekében tett utazása
alkalmával 1849 év július havában ezen
házban szállott meg hazánk nagy fia

KOSSUTH LAJOS

Születésének 100-ik évfordulója emlékére
állította
Kunszentmárton község hazafias közönsége
1902 szeptember 19.

1936-ban a templom előtt országzászlót állítottak. A talapzaton hazafias idézeteket tartalmazó táblát helyeztek el. A létesítményt az 1950-es évek elején lerombolták, 1991-ben a park fái között újjáépítették. Azóta ismét olvashatók Kossuth Lajos örök érvényű szavai a márványtáblák egyikén:

„OLY HATALMASNAK HISZEM ÉN
E NÉPET, - HOGY HA FELKEL
ÉS ÖSSZETART, A ROPOGVA
ÖSSZEROGYÓ ÉG BOLTOZATAIT
IS KÉPES FENNTARTANI”
(KOSSUTH)

Józsa László